

BÜKY LÁSZLÓ**A FÜST MILÁN-I NEAN**

Füst Milán naplójának ismertetése kapcsán (Tiszatáj, 54[2000], 7. sz., 90–97) néhány olvasati kérdéssel fordultam SZILÁGYI Judithoz, aki a kiadást (*Teljes napló*, I–II, Bp., Fekete Sas Kiadó, 1999 = N.) sajtó alá rendezte. Nos: Szilágyi Judit 2000. augusztus 12-én kelt levelében egyebek mellett ezt közli: „A *nean* ([N.] II, 357) sok fejtörést okozott nekünk is, de nem sikerült a jelentését tisztázni. Többeknek megmutattam a kéziratot, egyértelmű a szó olvasata. Szabolcsi [Miklós] tanár úrral többször konzultáltunk a sajtó alá rendezés során, ő sem tudta megfejteti a jelentését.”

A következő szövegdarabban van a kérdéses szó:

A *nean* van felírva zászlómra s a vanitatum vanitas az én valutám

Mosollyal fizetek, hol könnyetekel [sic!] kéne adózni

S meg se moccanok, ha botorság veszejt el a jót...

Ej, mi az én életem – minek hordozom ezt a kabátot, kire várok?... – N. II, 357; „1932. január 1-én”.

Miután a közelmúltban hozzáférhettem a csaknem 1800 lapos napló szövegszerkesztőn lévő anyagához, még az alábbi helyeken találtam meg a szót.

„A halált már mindenképen elképzeltem, közel jártam hozzá, foglalkoztatott – s mégis! hallatlan hatással volt rám ez a lángolás! Ez aztán a tűzvarázs, – az altató tűz! – Itt élt, Drezdában, vagy Lipcsében – rövid kis pályát futott meg, – alig hogy körülnézett – s most itt ég! S ezt úgy hívják, hogy emberiség, emberi sors... Fialat volt, aztán hamar férfi lett, – aztán egy-kettő: leáldozott napja, – alig hogy belekóstolt, beleszagolt... – S most a *nean*... S mégis, mily drága lehetett valakinek – s hogy mit szenvedett, minek örült: ki tudja!” – N. I, 789; „1922. november 23-tól 1922. december 24-ig, németországi utazáson”.

„Nászutasok: Vágytalanul, dúdolva, egymásra dőlve ögyelegnek az utcákon... nem merve egymás szemébe nézni, – a semmibe bámulva... Kínos, üres, tartalmatlan *nean*.” – N. I, 818; „1923. február 1-től 1923. április 21-ig”.

„– A természet vakmerő: – tönkreteszi a legfejlettebb kultúrát és egyént... hogy ő majd újat teremt. – S én, én nem érzem magam itthon ebben az életben... nem mondha-

tom enyémnek ezt az életet és világot, mert én is csak távozó vagyok s létem állandóan veszélyeztetve van. – Mikor erre a világra eszméltem, úgy néztem itt körül, azzal az érzéssel, mint akinek csakis a létezés lehetősége van adva... mint aki csakis e világ létét tudja elképzelni s tartja természetesnek... s a *Neant* elképzelni sem tudja. S valóban: az űr, a semmiség el sem képzelhető, sem időben, sem térben. Tudom, hogy továbbkering, ha én nem leszek is... s hogy nem ott van a határa, ahol érzékszerveim felmondják a szolgálatot... Ebben a meglévő világban szereztem a semmiről való fogalmaimat is – s csakis e meglévő rendszerre terjedhet ki fantáziám...” – N. II, 86; „Almádi 1924. augusztus 6.–20ig” [sic!].

A szövegekörnyezetekből kitetszik, hogy a francia *néant* ’semmi’ megfelelője a Füst Milán-i *nean*. A *néant* főnév régiesnek van minősítve ECKHARDT Sándor–OLÁH Tibor *Francia–magyar nagyszótár*ában (Bp., Akadémiai, 2001²) ’semmi’, ’semmiség; hitványság’ jelentéssel. PÁLFY Miklós *Francia–magyar kéziszótára* (Szeged, Grimm Kiadó, 2006⁶) így írja le a szó jelentését és (mai) használatát: „1. *soutenu* ’csekélyesség’: le néant de la vie ’az élet üressége/hitványsága’ 2. *Philos aussi* le néant ’a semmi’; l’être et le néant ’a lét és a nemlét; retourner au néant ’visszatér a semmibe’ [...]”. (Pálfy Miklós arról tájékoztatót, hogy az Eckhardt-szótár „régies” minősítése ma már nem érvényes, újra használatos a *néant*.)

Füst tanult franciául; a levelezésében többször említi Berger Lilit (ő egyes leveleinek címzettje is), ő volt Füst franciatanárnője (lásd *Összegyűjtött levelei*, Bp., Fekete Sas Kiadó, 2002, 376, 509, 511. stb.), akinek testvére, Berger Géza udvarolt műzsájának, Jaulusz Erzsébetnek, amint PETRÁNYI Ilona könyvéből ismeretes (*Füst Milán rejtélyes műzsája*, Bp., Fekete Sas Kiadó, 1995), s aki 1914-ben eltűnt (amint Szilágyi Judit írja az 51. sz. levélhez írt jegyzetében). A *nean*-t 1922 és 1932 között használja Füst. A szó rossz írásképevel szemben már tizenhat éves korából lehet idézni pontos írású francia szót. Édesanyjának, Fürst Ignácnénak 1903 nyarán visegrádi nyaralása alatt írja: „Arra kérlek tehát, hogy küldd nékem az utalványt, a mely a komód fiókjában egy boritékba van téve. T. i. én mikor hazajöttem, a leveleket, a melyeket Te nékem küldtél elhoztam és boritékba helyezve a *troumeau* [’álló tükör’] fiókjába tettem” (16. sz. levél; 13–14).

Füst leveleiben néhány helyen rá lehet bukkanni a francia nyelvvél való kapcsolatára. Például 1938. december 21-én Déry Tibornak írja azzal kapcsolatban, hogy Villont olvas: „Érdekes, hogy a vulgáris latint milyen jól értem s a középkori franciát, akármilyen gondos vagyok is, nem tudom fölhalászni” (579. levél; 346–347). Tíz esztendő múltán, 1948. május 9-én Bíró Lajosnak írja: „...ez a kormányzat felajánlotta nekem is, (mint másoknak, annyinak!) hogy kimehetek nyolc hétre is Franciaországnak svájci határára, hegyekbe s ezt én a nyárra, ha addig élek, alkalmasint el is fogadom. Igaz, hogy a novellás-könyvemet is el kell készítenem nyárig, (s ebben az anyagban is rengeteg a javítani-, átsímítanivaló,) de remélem, elkészülök vele addig. Csak egy baj van ebben, hogy franciául kell gyakorolnom, mert teljesen kiestem ebből a nyelvből, (mármint a beszéd gyakorlatából,) – különben se voltam soha tehetséges francia, dehát mégse akarok oda úgy menni, hogy ki se tudom nyitni a szám...” (834. levél; 600). Ugyanerről az ügyről

szól 1948. június 12-én Menzer Rezsőnek: „S most menjek el Franciaországba, – s még gyakoroljak is franciául itthon, minthogy ebből a nyelvből az elmúlt huszonöt évben sajnos teljesen kiestem” (836. levél; 604). Ennek nem is mond ellent Szilágyi Judit jegyzete a Gallimard kiadónak 1957. május 1-jén *A feleségem története* francia kiadásával kapcsolatban írott 1028. számú levél kapcsán: „Füst Milán francia nyelvű leveleit Bán Anna írta Füst fogalmazványai alapján” (1074). Éppen a regényfordítás kapcsán Füst Milán Berki Erzsébetnek – aki és Suzanne Peteuil fordítja a regényt – 1957. augusztus 3-án a következő tanácsot adja: „Ez a szó: téveteg, franciában különböző melléknevekkel fordítandó, az a kérdés, hogy milyen szó áll előtte. Ha lélekről van szó, akkor »égaré«, ha másról, akkor talán az »errant« szó a helyes” (1033. levél; 736). (Az *égaré* jelentései: 'eltévedt, megtévedt; elkallódott, elveszett; félreeső; zavart, zavaros, révedező'; az *errant* 'bolyongó, kóbor; csapongó'.) – A levelezésben Füst egyik, Kosztolányi Dezsőhöz írott levelének mottójában idéz franciát: „Uram, [bek.] ezennel közlöm Önnel, hogy cikke remek volt. Brillións, boszorkányosan színjátészó. – A második rész kevésbé meggyőző. [Bek.] Tisztelettel: Weiss Henrik, fuvarozó, hajódugorozó és hajórésmotozó. Bpest, 1930., febr. 20. [Bek.] Motto: *Je me presse de rire de tout, de peur d'être obligé d'en pleurer*” (321. levél; 204).

A létezésnek, illetőleg a filozófiai értelemben is vett semminek a Füst Milánt foglalkoztató kérdése a napló számos helyen is megjelenik: „Milyen furcsa ez a gömbölyű föld, a csillagok s a tárgyak – tőlem függetlenül vannak és lesznek: csudálkozom, hogy vannak, mert én a *semmiből* jövök, a *semmi* vagyok – s ott nem voltak. S mily gyorsan hozzájuk szoktam! Nélkülök már a *semmi* el sem tudom képzelni, – pedig kétségtelen, hogy a *semmi* egész más és egész másutt van, mint ez a világ. A világ van, – mihelyt nem vagyok – kívül vagyok a világon, mert e világ a létezőké. A *semminek* nincs az a tere, melyben a csillagok állanak, sem ideje – s nincs hozzájuk kötve a *semmi* mivolta.” – N. I, 230; 1916. október 1. után. „Ez az ideiglenesség, mely minden kis szellő fúvására meginog: ez az életed, – mindened! Melyben érzed az egyforma napok múlását, – szívveréseden érzed, mint fogy a drága, drága elixir! – S utána *semmi!*” – N. I, 406; 1918. október 31. után. „Elviselhetetlenül megvilágosodott megint elöttem ennek az életnek elviselhetetlen jelentéktelensége. Ez az örök elmerülés a *semmibe*... (Ennyi az egész? – A szív, a hús elfárad és vége?)” – N. I, 895; 1923. november 1. után. „Nem lehet az emberből kiverni örökélete ostoba fantomját. Pedig már az is volt, hogy *teljesen* meghalt valaki – s újra életre masszirozták a szívét. S még ennek sem hitték el, hogy nincs ott *semmi*, de *semmi*...” – N. II, 341; 1931. május 1. után. „S mily megdöbbenő elképzelni, hogy [Kosztolányi] Dezső is már ezek közé tartozik. S azáltal, hogy egy pillanatban elhanyaglott és meghalt. S hogy ő is hozzátartozik az évezredes *semmihez*, meg Tóth Árpád is...” – N. II, 447; „1937. november 3 után”.

Füst lírájából is idézhetni hasonló gondolatokat, a *Mi bűnöm volt a csend?...* (*Halottak éneke*) című versében írja:

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
200: . CZKK évfolyam 768. szám

Élő Isten, mért haltam meg ártatlanúl,
Hisz, mint liliom, tiszta volt szívem.
És bámúlt nagy-szelíden *akarattalan*
Mély, szomorú állatszemem kerek két ablakán...
Mért kellett elmúlnom hát s lennem *semmivé?*...

(*Összes versei*, Bp., Magvető, 1969, 112. – Az *akarattalan* kiemelése Füsttől való.)

Mindezek alapján bizonyos, hogy a *néant* szó van a megvizsgált helyeken, csak nem a francia írásmód szokásának megfelelően írta le Füst Milán.